

VERITAS Évkönyv 2014

VERITAS TÖRTÉNETKUTATÓ INTÉZET – MAGYAR NAPLÓ KIADÓ,
BUDAPEST, 2015, 444 OLD.

Vaskos és tartalmas kötetben adta közre 2014-es évkönyvét a VERITAS Történetkutató Intézet Ujváry Gábor szerkesztésében. Nagy bátorsággal vetette bele magát a szakmai közéletbe a 2014 januárjában megalakult intézmény. Precízen kiszámítva, lépésről lépésre „épült fel” mind a szakmai, mind – akarva-akaratlan – a szélesebb politikai közvélemény szeme előtt a VERITAS. Szakály Sándor és történész kollégái már az első évben letették névjegyüket: sokoldalú honlapjukon szinte naprakészen informálják az érdeklődő honpolgárt tevékenységükről: hol egy újabb VERITAS-könyv bemutatásról kapunk részletes beszámolót, hol egy tudományos konferencia témája kerül terítékre, hol pedig a magyar történelem 1867-től kezdődő időszakának dicsőséges és tragikus eseményeiről történő megemlékezés, rádió- és tévébeszélgetés, újságcikk és kerekasztal-tanácskozás meghívottjai között szerepeltek és fejtették ki véleményüket az intézet munkatársai. A szakmai műhely már az első évben megjelentetett három kiváló kötetet a VERITAS-könyvek, valamint két izgalmas kiadványt a VERITAS-füzetek sorozatban. Nem volt hát meglepő, hogy ennek a szakmai tevékenységnek a kvintesszenciájaként megjelent a VERITAS Évkönyv 2014 című kötet, amely mintegy keretbe foglalja az intézet első évét.

Igazi történelmi „kaleidoszkópot” tarthatunk a szemünk előtt, a tizenhat szerző többségében fiatal történész, de jelen vannak a szakma tapasztalt egyéniségei is, ezzel biztosítva az ifonti hév és lendület mellett a töprengést, a történelmi rálátás bölcsességét, a mértéktartást és az ebből fakadó kiegyensúlyozottságot.

A kötet a magyar történelem VERITAS által vállalt utolsó százötven évéből válogatott egyenletes történelmi időszakok szerint elosztva. A szerkesztő, Ujváry Gábor nagy magabiztossággal helyezte el a történelmi katalizmák mindennapjait tárgyaló tanulmányokat és a mindennapok történelmének sorsfordulóit, valamint jelentéktelennek tűnő, ám végkifejletében annál fontosabbá vált eseményeket elemző írásokat.

A bevezető tanulmányban Kovács Kálmán Árpád egyháztörténeti munkájában felveti és definiálja az 1800-as években az állam és az egyház kapcsolatrendszerének a református öntudat problémáival összefüggő kérdéseit, elkülöníti az addigi vizsgált irányoktól, megindokolja, miért más ez a szemlélet, mint az addigiak, miben hozhat új eredményeket, felvázolja az öntudatjelző fogalomhasználat egyházi, közjogi és művelődéstörténeti hátterét. A rendkívül szerteágazó és alapos elemzés az alábbi következtetésekkel zárult:

„A magyar reformátusság széles értelmezési skálán megoszló öntudata ellenére, néhány közös kristályosodási pont mentén illesztette magát a magyar közjogi rendszerbe és elmondható, hogy ...rendelkezett egy transzcendenciát sem nélkülöző olyan evilági küldetéstudattal, mely minden válságérzet ellenére komoly anyagi,

szellemi és morális tartalékokat tudott mozgósítani, mellyel a nemzeti politika színterein továbbra is számolni kellett.”

Schwarzwölder Ádám Széll Kálmán pénzügyminiszterségének és lemondásának körülményeit taglalja, a tehetséges politikus pályáivének és pénzügyminiszteri tevékenységének bemutatása után így ír: „...úgy tűnt, a dacos lemondás kettétörő Széll fényesen induló karrierjét, ugyanis 1878 után több mint egy évtizedre eltűnt a politikai térképről... A Bosznia-Hercegovina megszállását kifogásoló közvélemény és az ellenzék szemében viszont Széll idővel népszerűsége tette szert, az okkupációval szembeszálló, saját sorsával nem törődő, elvhű államférfit látták benne. Bár Széll lemondásának nem ez volt a mozgatórugója, nem szalasztotta el meglovagolni a lehetőséget... miniszterelnökségének éveiben (1899–1903) pedig az egyik legnépszerűbb politikusa volt az országnak... Bosznia és Hercegovina megszállásába végül sem Ausztria, sem Magyarország nem rokkant bele, a sikeres akcióval viszont a Monarchia bebizonyította életképességét a többi nagyhatalomnak.”

Ligeti Dávid *A Monarchia szeptember tizenegyedikéje* című tanulmányában az Osztrák–Magyar Monarchia keleti fronton vívott háborújának első hat hetét mutatja be, amely 1914. augusztus 6-án kezdődött és a szeptember 11-i általános visszavonulással végződött. A szerző által tárgyalt időszakot a magyar szakirodalomban eddig kevésbé dolgozták fel. Ez alatt az idő alatt osztrák–magyar részről egy teljes hadsereg semmisült meg a cári haderővel vívott csaták idején, úgy, hogy a keleti fronton a központi hatalmak hadműveleteinek súlypontját viselte. Kiderült, hogy a Monarchia egyedül képtelen legyőzni az orosz cári birodalmat, és sorsa Berlin kezébe került. A szimbiózis katasztrofális következményekkel járt, a dualista nagyhatalom összeomlásához vezetett, ami a XX. századi Magyar Királyság sorsát is megpecsételte.

Anka László *Vihartépte büszke tölgyünk* című tanulmányában Apponyi Albert jászberényi kultuszát elemezte a kezdetektől napjainkig. A tanulmány újdonságát az adja, hogy a manapság divatos XX. századi személyi és vezérkultusz nemzeti/birodalmi szintű kutatásában a kultuszok helyhez kötött megjelenésére összpontosít, és ezt elemzi rendkívül aprólékosan. Révész Tamás *Vöröskatonák előre?* című összegzésében a Magyarországi Tanácsköztársaság toborzópropagandáját vizsgálja a korabeli röplapok tükrében. Bár már eddig is számos, a Tanácsköztársaság hadseregszervezési sikereinek bemutatását vizsgáló feldolgozás született, a mozgósítás konkrét folyamatának és a propagandának ebben játszott szerepe eddig viszonylag kisebb hangsúlyt kapott. Ezt a területet mutatja be részletes példákkal alátámasztva a szerző. Új elemként merült fel, hogy a propaganda során a honvédelmi retorikát nem általánosan használták, hanem kimondottan olyan társadalmi csoportok megszólítására határozták el, akiket a Tanácsköztársaság vezetői kevésbé tartottak megbízhatónak (a parasztság egy része, székely alakulatok, bizonyos katonatiszti csoportok). A szerző végső összegzése szerint a Tanácsköztársaság propagandája a háború céljainak megfogalmazásakor egyértelműen épített a különböző első világháborús és XIX. századi honvédő narratívákra.

Hollósi Gábor *„Zárt szám” a mérnökképzésben* című összefoglalója a numerus

clausus műegyetemi bevezetését veszi górcső alá és rendkívül részletes, széles körű adatbázisra helyezett vizsgálat alapján vonta le következtetéseit.

Orosz László *Tudomány a politika szolgálatában. A német „Völkisch” történetírás magyarországi kapcsolatrendszerének néhány problémája* című tanulmányában Fritz Valjavec német történész levelezését vizsgálta. Orosz leszögezi: a német történész – és rajta keresztül a birodalmi tudománypolitika egyfelől az érintett délkelet-európai államok szakembereit igyekezett egymás szakmai teóriái elleni állásfoglalásra, illetve polémiára készíteni (így addig sem a német szakmai köntösbe bújtatott ideológia offenzívával foglalkoztak), másfelől pedig a német álláspontot az egyik fél ellenében a másik féllal kimondatni, anélkül, hogy ezáltal a német tudományt lehetne kultúrnationalizmussal vádolni.

Murádin János Kristóf erdélyi történész az Erdélyi Pártnak a magyar Országgyűlésben játszott szerepét elemzi 1940 és 1944 között. Arra keresi és adja meg a választ: mivel járult hozzá az Erdélyi Párt a magyar parlamenti tevékenységhez, és mit tudott hozzátenni egy kisebbségi sorsból érkező regionális párt a magyarországi politikához. Végkövetkeztetésében a szerző arra jut, hogy az Erdélyi Párt az utóbbi egy évszázadban az egyedüli politikai formáció volt, amely közvetlenül és kizárólag Erdély magyarságát képviselte a magyar törvényhozásban, és ezzel fontos biztosítékát nyújtotta a magyarság továbbélésének Erdélyben.

Az *Évkönyv* egyik legszínvonalasabb, ugyanakkor legmegdöbbentőbb és legmegrázóbb írása Zinner Tibor forrásközlése, mely *Levelezőlapok és levelek a gettóból munkaszolgálatos édesapámhoz* címet viseli. Ebben a magyarországi, ezen belül a zempléni zsidóság tragikus sorsa elevenedik meg a szerző édesapjának és családjának 1944. májusi levelezésében. Mind a korabeli dokumentumok, mind a kísérő írásban foglaltak örök mementóként és figyelmeztetésként szolgálnak az utókornak.

Kiss Dávid írásában az 1945–1948 közötti időszak egyik alig kutatott történeti szegmensét mutatja be, amikor a Szociáldemokrata Párt Rendezőgárdájának történetét ismerteti meg velünk, miközben rövid visszatekintést nyújt a magyar és a különböző európai pártok fegyveres alakulatainak, rendezőgárdáinak históriájára is.

Somorjai Ádám jogtörténeti tanulmányában a szuverenitás kérdését járja körül, több oldalról is megközelítve a témát, rendkívül szisztematikusan, történetfilozófiai és jogtörténeti alapokból kiindulva.

Bank Barbara tanulmányában a recski internálótábor újraindítására tett kísérlet kevésbé ismert történetét tárta elénk.

Tóth Eszter Zsófia *Mozaikok az 1960-as évek pannonhalmi diákéletéből – az 1965-ös Baradla barlangbaleset apropóján* című tanulmányában a következő kérdéseket veti fel: „...a diktatúra szorításában, az állam és az egyház küzdelmében milyen lehetősége lehetett egy tragikus barlangbalesetnek, hogyan lehetett a tragédiát felhasználni az egyházellenes propagandában. A diktatúra összetett működésének jó példáját adja, hogy a tragikusan végződő barlangtúrát vezető tanár az állambiztonság beszervezett ügynöke volt.”

Rácz János *Kádár János a korabeli angolszász sajtóban* címmel írt esszét, amelynek lényege az alábbiakban összegezhető: Kádár az angolszász sajtó számára egyértelműen többarcú kommunista politikus volt, akivel lehetett tárgyalni, de az 1980-as évek végére újabb reformok meghozatalára már képtelennek bizonyult. Ellentmondásossága abban rejlett, hogy olyan diktatúra vezetését örökölte meg, amelynek maga is neveltje és híve volt. Ha a hatalmához vezető út mellett a hátrahagyott örökséget is megvizsgáljuk, a mérleg nem lehet pozitív, amennyiben pedig tragikus hősnek ábrázolják, azzal azt ismerik el: államférfivá válása az 1980-as évekre éppen az 1956-os szerepvállalása miatt eleve kudarcra volt ítélve.

Sáringer János *Mozaikok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához (1990–1993)* című kiváló tanulmányában a tőle megszokott magabiztos tárgyi tudással és elegáns stílusban jellemzi a tárgyalta időszak eseményeit. A szerző az új külpolitikai prioritások kidolgozásának és érvényesítésének folyamatát mutatja be, amikor szó szerint az idővel versenyt futva kellett a Varsói Szerződés és a KGST leépítésén dolgozni. Mindeközben Magyarország kapcsolódási pontjait kellett kiépíteni az új európai gazdasági és biztonsági struktúrákban (Európai Közösség, Nyugat-Európai Unió, NATO). Ezzel párhuzamosan új, regionális (V4-ek, Pentagone-csoport) szövetségi kapcsolatrendszer létesítésében is közreműködtünk, úgy, hogy közben minden területen megpróbáltuk a határon túli magyarság számára a lehető legtöbb segítséget megadni.

Végül, de nem utolsósorban Garadnai Zoltán nagyszerű elemzését olvashatjuk *A magyar–francia kapcsolatok története az Antall–Boross kormány alatt (1990–1993)* címmel, amely tematikailag az előző íráshoz kapcsolódik, de a francia–magyar kapcsolatokra összpontosít. Franciaország mint regionális középhatalom, státusából fakadó célkitűzéseit kívánta újragondolni és megerősíteni a rendszerváltás idején forrongó Közép-Kelet-Európában. Ehhez nyert kiváló partnert az Antall–Boross kormányban és diplomáciai törekvéseiben. 1994-re a két ország kapcsolatai új alapokra helyeződtek. Az első pár évet méltán nevezték a magyar–francia kapcsolatok aranykorának.

A kötet tanulmányait elolvasva a recenzensnek eszébe jut Michel Foucault egyik megállapítása: „...fel kell ismerni a történelem eseményeit, megrázkódtatásait, meglepetéseit, ingatag diadalait, megemésztetlen vereségeit, amelyekből új kezdek származnak, az ismétlődéseket és az átörökítéseket...” Már csak azért is fontosak ezek a sorok, hogy Marc Blochot is idézhessük, aki ezt írta: „Hogy rövid legyen, egyetlen szó uralja és világítja be tudományunkat: a »megértés« [...] Ez a szó, ne titkoljuk, számos nehézséget hordoz magában, de épp annyi reményt is. S mindenekelőtt barátságos szó. Túlságosan sokszor ítélkezünk, még a cselekvésben is... [...] A megértés sosem elég mély.” Ezért ha van rá mód, lehetőleg kerüljük az ítéletmondást annak érdekében, hogy beválthassuk a történelmi megértés által keltett reményt. „A történelem, amennyiben lemond hamis arkangyali ambícióiról, segítségünkre lehet az akadályok leküzdésében. A történelem az emberi változatosság óriási tapasztal-

lata, emberi találkozások hosszú története. Az élet – és a tudomány – csak nyerhet azzal, ha e találkozás testvéries szellemben megy végbe.”

Úgy gondolom, ennél különb útravalót nem kívánhatok a kötet szerkesztőjének, szerzőinek és természetesen a VERITAS Történetkutató Intézet munkatársainak. Ne felejtsek el azt a történelem iránt érzett mély szakmai alázatot, szorgalmat és tudásvágyat, amely egy szó ismétlésével válhat teljessé: ez pedig a munka, munka és munka! Ebben az esetben a jövőben is hasonló – ha nem jobb – kötetek születnek majd ebben a szakmai műhelyben.